

HABIL.DR. MEČISLOVAS JUČAS

Vilniaus universitetas

LIETUVIŲ PARAPIJŲ FUNDACIJOS XV–XVIII a. (VILNIAUS VYSKUPIJA)

Katalikų parapijų tinklas Vilniaus vyskupijoje susidarė pavėluotai dėl vėlyvo Lietuvos krikšto (1387 m.), evangelikų reformatų įsigalėjimo (XVI a. antrojoje pusėje) ir potridentinės Bažnyčios didelio akcento LDK slavų (senosios graikų religijos) žemėms. Ten buvo kuriamos katalikų ir remiamos bažnytinei unijai priklausiusios parapijos. Persilaužimas katalikų naudai įvyko XVII a. pirmojoje pusėje ir pasiekė savo apogėjų XVIII a. gale, kai parapijų skaičių papildė filijos, kuriamos atokiausiose kaimo vietovėse. Iš 400 vyskupijos parapijų tik $\frac{1}{3}$ buvo lietuvių ir $\frac{2}{3}$ baltarusių žemėse.

XIV–XV a. parapijų fundatoriai buvo beveik išimtinai LDK didieji kunigaikščiai, o XVI–XVIII a. perėmė iniciatyvą bajorai ir jų elitas – magnatai. Jie fundavo parapijas tvirtai tikėdami, jog yra atsakingi už savo pavaldinių – baudžiauninkų dvasinį gyvenimą, jų katechizavimą ir aprūpinimą šv. Sakramentais.

Fundacija, kurios turinį sudarė žemė su joje gyvenančiais baudžiauninkais ar ištuštėjusi žemė dvarui įkurti, buvo skirta parapijos klebonui ir jo tarnams (vargonininkui, zakristijonui, mokytojui, prieglaudai) išlaikyti. Taip pat buvo aukojama miškai (statybinė medžiaga ir malkos), vandenys (žvejybai), pinigai, dešimtinė (dešimtoji dalis nuo visų javų), kuri vėliau keičiama į pinigus (kalenda), propinacijos teisė. Parapijos administraciją rėmė ir parapijiečiai aukomis ir atlyginimais už bažnytinius patarnavimus.

„Patrimonia Christi“, arba vadinamoji bažnytinė beneficija, buvo klebono nuosavybė, bet be teisės ją disponuoti, t. y. perduoti, dovanoti ar sukeisti. Ji priklausė dvasinei jurisdikcijai paveldimai. Lietuvoje ji nebuvo stambi. Ji buvo panaikinta XIX a. viduryje vykstant Bažnyčios turtų sekularizavimui ir įvedant caro valdžios priežiūrą.

Parapijos fundatorius turėjo patronato teisę. Lietuvoje ji žinoma nuo 1447 m. didžiojo kunigaikščio Kazimiero privilegijos. Žinoma ir klebono prezentavimo vyskupui – kolicijos teisė. Patronas – parapijos fundatorius likdavo jos globėjas. O tai reiškė, kad jis turėjo saugoti bažnytinę beneficiją ir prižiūrėti savo pavaldinių atliekamas religines pareigas. Bet jis negalėjo kištis į pamaldų tvarką ir sakramentų priėmimą. Patronas galėjo būti palaidotas jo globojamoje bažnyčioje ar jos rūsyje, išgyti nuolatine šv. Mišių auką už save ir šeimos mirusiųosius.

Straipsnyje nesiekėme aprėpti visų parapijų kūrimo dokumentų ir apimti Vilniaus vyskupijos slaviškų žemių. Straipsnio tikslas – išvardyti filantropus ir jų aukos parapijoms turinį.

Šis straipsnis ir prie jo pridedama publikacija (lentelės) yra tęsinys šia tema pradėto darbo iš Žemaičių vyskupijos (žr. LKMA Metraštis, t. 25, p. 77–96).

Publikuodami parapijų fundacinius aktus, tiksliau jų turinį, nesiekėme rasti visus iki šiol paminėtus ir nepaminėtus parapijų steigimo dokumentus ar nustatyti pirmines parapijų steigimo datas. Šios publikacijos uždavinys – paskelbti filantropus, aukojusius savo turtą parapijai išlaikyti, taip pat išlikusių parapijų turtą, atsižvelgiant į turimus jų vizitacijų aktus ir inventorius. Taip pat siekiama paaiškinti, ką reiškė atskiri fundacijų elementai – žmonės, žemė, dešimtinė, kalenda, propinacija ir kt. Be klebono ir jo tarnų aprūpinimo aukomis, negalėjo būti parapijos. Bažnyčias statė kilmingieji. Jie fundavo ir bažnyčios tarnų išlaikymą. Parapijas steigė vyskupai. Žmonės savo aukomis prisidėdavo prie parapijos gyvavimo.

Parapijų dokumentuose ieškota veikusių mokyklų, bibliotekų ir lietuvių kalbos vartojimo atvejų katechizuojant žmones¹.

Iki šiol neturime išsamesnių Vilniaus vyskupijos parapijų fundacinių privilegijų publikacijų. Tiesa, 1932 m. lenkų istorikai Janas Fijalekas ir Vladislovas Semkovičius paskelbė Vilniaus katedros ir Vilniaus vyskupijos kodeksą (pakartotą 1948 m.), bet apimančią tik 1387–1507 m.² Jame yra ir keletas fundacinių aktų iš lietuviškos vyskupijos dalies. Tačiau didžioji dalis fundacijų, dotacijų, vizitacijų aktų tebėra vyskupijos archyvuose.

Parapijų tinklas. Istorikai jau atskleidė, kaip atsirado dauguma Vilniaus vyskupijos parapijų, vardijo jų fundatorius ir fundavimo datas, siekė apskaičiuoti klebonų valdomą turtą pagal valstybinius padūmės mokesčių tarifus: 1553, 1559, 1653³ ir 1772–1775⁴. Nagrinėta, kiek papildomai klebonai gaudavo pajamų iš smuklių⁵, kokia mokėta bažnytinė dešimtinė⁶.

Parapijų kūrimo valstybės žemėse iniciatoriai buvo laikinieji valstybės žemės valdytojai arba jos nuomininkai. Jie neturėjo teisės funduoti valstybės žemės dvasininkams. Todėl jų iniciatyva stengtasi gauti Lietuvos didžiojo kunigaikščio, o nuo 1569 m. unijos – Lenkijos karaliaus konfirmacinių privilegijų. Valdovų privilegijos skirstomos į fundacines, dotacines (savo inicia-

¹J.Lebedys, *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, Vilnius, 1976.

²*Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskie*, t. 1, Kraków, 1948.

³J.Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu (ustrój i uposażenie)*, Poznań, 1972.

⁴L.Truska, *Bažnytinė žemėvalda Lietuvoje feodalizmo epochoje*, Vilnius, 1988.

⁵P.Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė Katalikų Bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)*, Vilnius, 1956.

⁶J.Kiaupienė, *Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.*, Vilnius, 1988, p. 49–51, 89. Autorė pasirėmė M.Valančiaus, V.Meištovičiaus, V.Pičetos ir K.Jablonskio darbais.

tyva) ir konfirmacines, o pastarosios – dar į duotas savo pirmtakų ir minėtąsias, duotas savo valdinių iniciatyva. Straipsnio ir publikacijos pamatas ir yra valdovų privilegijos.

J. Dlugošas teigė, kad Jogaila 1387 m. suteikė fundacijas Vilniaus vyskupijos pirmosioms 7 parapijoms: Ukmergės, Maišiagalos, Nemenčinės, Medininkų, Krėvos, Obolcų ir Hainos (Ainos). Bet tik viena iš jų – Obolcai turi tokią privilegiją. Jos originalas (pergamentas) dar buvo iki XIX a. vidurio, o dabar yra dingęs⁷, tėra kopija Vilniaus universiteto ir Mokslų akademijos bibliotekoje⁸. Obolcų privilegija yra keletą kartų išspausdinta, taip pat ir minėtame kodekse (Nr. 9, p. 18–19). Obolcų privilegija yra lyg kitų privilegijų etalonas. Klebono aprūpinimas numatytas toks: žemės, kurią gali suarti du artojai (apie 30 ha), 3 daržai – klebonui, vikarui ir klierikui (mokytojui). Leidžiama pastatyti smuklę miestelyje, užrašomas ežeras, esantis 4 mylios nuo Lukomlio, su visais žvejais ir ten gyvenančiais žmonėmis, medaus ir dešimtinė javų iš visų Obolcų valsčiaus žmonių ūkių (alodys). J. Ochmanskis manė, kad J. Dlugošas neklydo, ir visos 7 pirmosios parapijos turėjo tokias privilegijas.

1389 m. Jogaila paliepė savo tįjūnams būti paklusniems vyskupui, kaip jam pačiam. Parapijų klebonams jis įsakė duoti tai, kas išvardyta Obolcų privilegijoje, ir dar po 6 rublius pinigais⁹. Kitu raštu jis suteikė Vilniaus vyskupui teisę visoje Lietuvos žemėje statyti bažnyčias; tįjūnai privalėjo paklusti vyskupui¹⁰.

Ką dar turime iš pirmųjų Jogailos ir Vytauto funduotų bažnyčių dokumentų? Be minėtos Obolcų privilegijos, turime dar Lydos bažnyčios Jogailos 1387 m. privilegiją, žinomą iš 1616 m. liepos 7 d. Zigmanto III konfirmacijos (MAB, f. 43, b. 204, Nr. 31, l. 1–2). Turime ir Vytauto 1409 m. privilegiją, duotą Naujųjų Trakų bažnyčiai, patvirtintą per 1530 m. rugpjūčio 8 d. Žygimanto I konfirmaciją (ten pat, Nr. 34, l. 3a). Jogaila ir Vytautas fundavo 27 parapijas lietuvių žemėse. Be minėtų, yra dar Merkinės (1392), Senųjų Trakų (1400), Naujųjų Trakų (1409), Šalčininkų (1410), taip pat iki 1430 m. – Daugų, Dubingių, Kernavės, Kauno ir Švenčionių. Čia suminėtos parapijos yra įsteigtos vien lietuvių gyvenamose žemėse Vilniaus vyskupijoje. Nuo 1413 iki 1500 m. buvo įkurta dar 103 parapijos, tarp jų net 65 iš privačių fundacijų. Valdovai fundavo Darsūniškio, Eišiškių, Linkmenų, Anykščių(?), Pabaisko, Pasvalio, Punios, Rokiškio, Ramygalos, Rudaminos, Semeliškių ir Ute-

⁷ Kodeks., p. 17.

⁸ VUB, Rankraščių skyrius, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 57; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 32, l. 1a–2.

⁹ Kodeks., Nr. 16, p. 30.

¹⁰ Ten pat, Nr. 15, p. 29.

nos parapijas. Iš privačių fundacijų atsirado Graužiškių, Merkinės–Turgelių ir Upninkų parapijos¹¹.

XVI a. pirmojoje pusėje, pagal J.Ochmanskį, valdovai fundavo: Balninkų (1544), Inturkės (1555), Karmėlavos (1521), Alytaus (1520), Panevėžio (1503), Perlojos (1506), Rūdninkų (1511), Užpalių (1559), Aukštadvario (1518), Žeimių (1522), Žiežmarių (1508) parapijas. Radvilos fundavo: Biržų (1510), Dusetų (1519), Kėdainių (1518), Adutiškio (1553), Pabiržės (1515), Papilio (1553), Svėdasų (1522), Seirijų (1537), Vyžuonų (1553), Gegužinės (1507), Musninkų (1522), Alantos (1522), Lietuvos ponai fundavo Rakantiškių (1535), Čedasų (1516), Giedraičių (1505), Jašiūnų (1515), Kietaviškių (1504), Adutiškio (1553), Paparčių (1522), Siesikų (1522), Simno (1520), Širvintų (1522), Traupių (1515), Veisiejų (1525), Žaslių (1513), Zarasų (1508), Labanoro (1521), Molėtų (1522), Rukainių (1533) parapijas. Deja, jo knygoje nerandame nei fundacinių privilegijų, nei jų turinio, nei jų nuorodų.

XVI a. pirmojoje pusėje parapijų kūrimą suaktyvino įsijungę į šią veiklą ponai. J.Ochmanskis nustatė, kad XVI a. pirmojoje pusėje 27 parapijas fundavo valdovai, o net 95 – ponai ir 7 – vyskupai (p. 78). Parapijų fundatoriai buvo Radvilos, jų atšaka Astikai, Kęsgailos, Goštautai, Kločkos, Pacevičiai, Zenovičiai ir kt.

Janas Kurčevskis surinko duomenų iš archyvų apie parapines Vilniaus vyskupijos bažnyčias po 1655–1661 m. Rusijos invazijos į Lietuvą (Litwa i Rus', 1912, t. 1–4). Jo sąrašė yra 341 pozicija. Iš jų 102 bažnyčios pažymėtos vyskupijos lietuvių žemėse. Apie pusę jų priklausė karaliaus kolicijai, 16 vyskupų funduotos, jų ir vienuolių prižiūrimos, o likusios – bajorų žemėse. Invazijos metu pažymėta net 15 sunaikintų bažnyčių, o jų vietoje pastatytos laikinos „būdos“ (*szopa*).

Tik 12 bažnyčių buvo mūrinės – Simno, Trakų, Jiežno, Paparčių, Skarulių, Kėdainių, Apytalaukio, Siesikų, Pandėlio, Merkinės, Aukštadvario ir Alantos.

Iš vyskupų pranešimų į Romą (pagal P.Rabikausko publikaciją *Reliatio-nes...*) vyskupas Benediktas Voina 1609 m. turėjęs Vilniaus vyskupijoje 300 parapiinių bažnyčių, bet, pasak jo, prieš 40 metų jų buvę net apie 600. Vyskupas Jurgis Tiškevičius 1651 m. turėjęs jau 354 parapijas ir 23 altarijas, o Konstantinas Bžostovskis 1697 m. išvardijo 24 vyskupijos dekanatus, iš kurių ketvirtoji dalis buvo lietuviškose žemėse. 1733 m. vyskupas Mykolas Zenkovičius rašė turįs 294 parapijas ir 81 filiją. XVIII a. pabaigoje vyskupijoje buvo apie 400 parapijų.

¹¹ J.Ochmański, min. veik., p. 63–71.

Nuo pat parapijų steigimo pradžios kūrėsi ir altarijos, turėjusios savo pastoracijas ir atskiras fundacijas. Tuo tarpu filijos yra kiek vėlesnis – XVII–XVIII a. reiškiny, atsiradęs iš koplyčios, neretai atokiose kaimo kapinėse, bet priklausančios nuo parapijos ir su atskiru vikaru. Beje, dvarų koplyčias dažnai aptarnaudavo atvažiuojantys kunigai.

Autoriui pavyko aptikti daugelio parapijų filijų ir dvarų koplyčių sąrašus. Tai: Kauno dekanato filijos ir koplyčios (LVIA, f. 694, ap. 1, b. 128); Obelių dekanato (ten pat, b. 1279); Ukmergės dekanato (ten pat, b. 1272); Uplytės dekanato (ten pat, b. 1263); Trakų dekanato (ten pat, b. 1279) ir kt. Tik negalima jų išvardyti, nes nėra fundacinių aktų.

Devocijos ir parapijų globa. Vyskupas kūrė parapiją. Be jo žinios negalėjo būti ir fundacijos. „Jokios fundacijos pagal Šventųjų Kanonų nuostatus be dvasinės vyresnybės žinios ir be sutikimo negali būti teikiamos“ („Nullae fundatio ex praescripto sacrorum Canonum sine expresso consensu fieri posint“) – 1711 m. rugsėjo 8 d. perspėja Vilniaus vyskupas Kazimieras Bžostovskis¹².

Fundatoriai reiškė devocines intencijas: „Tikėdamiesi netikrus ir mirtinigus dalykus pakeisti amžiniais ir po žemiško gyvenimo įgyti amžiną gyvenimą“ („Res incertas et mortales in aeternas committare sperantes etiam post temporalem aeternam vitam possidere“) – Šėtos fundacija¹³, arba „Tinkamą Dievo garbinimą vis labiau skleisti, tamsius ir visai neišsilavinusius krikščionių tikėjime pavaldinius lavinti ir mokyti“ („Cultum divinum magis et magis promovere, subditos rudes et in Christiano religione valde parum instructos commodus erudire et instruere“)¹⁴. Parapijos klebonas su savo talkininkais privalėjo mokyti žmones dieviškojo mokymo ir teikti jiems šv. Sakramentus¹⁵. Klebono pirmutinė pareiga buvo rūpintis žmonių sielomis, gelbėti jas nuo pražūties.

Nedaugelis filantropų dėkojo Dievui už suteiktas malones, bet prašė Jį gelbėti jų ir artimųjų sielas ir įpareigojo klebonus už juos aukoti šv. Mišių auką.

Katalikų parapinės bažnyčias saugojo savo žemėse valdovai. Be minėtų Jogailos privilegijų, jo sūnus Kazimieras 1447 m. gegužės 5 d. privilegijoje (§ 2) pirmasis įrašė patronato teisę ir įsipareigojimą pastatyti ir funduoti bažnyčių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse visus dovanojimus, privilegijas ir imunitetus, kiek tik bus įmanoma, išlaikyti nepaliestus ir

¹² VUB, f. 4, b. 17404.

¹³ MAB, f. 256, b. 2890.

¹⁴ VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 260–261.

¹⁵ MAB, f. 256, b. 1736, Karkažiškė, 1502 m.

sveikus, visa tai ginti ir globoti („omnes donationes, privilegia et imunitates ecclesiarum katedralium, collegiatarum et conventualium, in terris nostris MDL erectarum et erigendarum, fundatarum et fundandarum, volumus illesas et inviolatas conservare et tueri ac protegere iuxta nostram omnimodam potestatem“)¹⁶.

Kazimiero sūnus Aleksandras 1492 m. rugpjūčio 6 d. pakartojo tą 1447 m. privilegijos dalį ir dar pridėjo „parapijų bažnyčias“¹⁷. Katalikų parapijų globą tęsė karaliai iš švedų Vazų dinastijos. 1599 m. lapkričio 22 d. Zigmantas Vaza perspėjo seniūną Holovčinskį, kai Darsūniškio klebonas pasiskundė, jog negauna dešimtinės iš Jiezno dvaro – „iš mūsų dvaro arimų pagal fundaciją“¹⁸. Karalius įsakė duoti dešimtinę iš Jiezno dvaro, kuris priklausė Darsūniškio valdai. 1618 m. balandžio 2 d. Zigmantas Vaza, pavėsdamas valdyti Šiaulių ekonomiją Jarošui Valavičiui, perspėjo jį saugoti klebonijų fundacijas Žagarės ir Radviliškio raktuose¹⁹. 1620 m. kovo 11 d. karalius pareikalavo („Mes, karalius, kaip Dievo bažnyčių aukščiausias globėjas ir gynėjas“²⁰) iš Ukmergės seniūno Martyno Giedraičio duoti funduotą dešimtinę bažnyčiai. Jo sūnus Vladislovas IV 1642 m. rašė: „Norime stiprinti katalikų tikėjimą Lietuvos ir Rusios žemėse“²¹. Kai Balninkų seniūnas Holcūra nuskriaudė Balninkų kleboną, karalius Vladislovas IV reagavo ir 1648 m. kovo 13 d. pareiškė, kad seniūnas nuo 1646 m. neatiduoda klebonui dešimtinės, smuklės ir keleto valakų žemės, skirtos klebono palivarkui: „Didelė nepagarba Dievo garbei ir klebono skriauda“²². 1644 m. kovo 7 d. jis pareikalavo Šiaulių („mano tėvo statytos“) bažnyčios priežiūrai skirti nuo kiemo po 6 grašius²³. Vladislovo IV brolis Jonas Kazimieras 1654 m. vasario 26 d. nuostatuose Telšių seniūnijai rašė: „Mūsų karališkų įpareigojimų pirmutinė mintis yra prižiūrėti Dievo garbinimo didinimą Jo patikėtose mums valdose“²⁴, nes tai buvo patvirtinta keliais universalais: 1650 m. paraginta globoti Žemaitijos vyskupijos bažnyčias²⁵, taip pat 1644 m. birželio 17 d., kur sakoma: „Mūsų aukščiausia patronato teisė priklauso visoms mūsų valdose esančioms bažnyčioms ir špitolėms“²⁶. Tačiau 1718 m. karalius iš saksų

¹⁶ *Kodeks.*, Nr. 183a, p. 750.

¹⁷ *Ten pat*, Nr. 388a, p. 760.

¹⁸ MAB, f. 43, b. 204, Nr. 321.

¹⁹ *Lietuvos Metrika* (toliau – LM), 93, l. 355.

²⁰ LM, 93, l. 138.

²¹ LM, 115, l. 19.

²² LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 320, l. 15.

²³ LM, 114, l. 468.

²⁴ LM, 129, l. 83.

²⁵ LM, 123, l. 238.

²⁶ LM, 114, l. 589.

Augustas II universale seimeliams siūlė pagalvoti apie senąją, iki tol nenurimusią, patronato teisės kontroversiją su Romos kurija. Respublikai esą reikia siekti ją nešališkai apmąstyti²⁷. Nors tiesiogiai ir nepasakyta, tačiau turėta mintyje galimas atsisakymas nuo patronato, kolicijos teisės vyskupų naudai. Čia reikia pasakyti keletą pastabų dėl patronato.

Bažnyčios statytojas ir klebonijos fundatorius, vadinamasis patronas, turėjo daug teisių: klebonui mirus, pristatyti kitą, būti palaidotas bažnyčios rūsyje, nuolatinę šv. Mišių auką už šeimos mirusiuosius. Patronas negalėjo: kištis į parapijos vizitacijas, sakramentų teikimą, pamaldų tvarką, reikalauti mokesčių iš bažnytinės beneficijos, mažinti ją ar sukeisti į blogesnę. Praradęs beneficiją, apleidęs bažnyčią patronas galėjo netekti savo teisių. Patronato teisė Lietuvoje paplito vykstant masinei bažnyčių statybai. 1768 m. seimas patvirtino patronato teises (Vol.legum, VII, fol. 585). Rusijos valdžia patronato teisę naikino. 1800 m. gruodžio 11 d. Peterburgo valdžios nurodymu (su vysk. Liudviko Sestrencevičiaus parašu) įsakyta visiems katalikų dvasininkams klausyti savo vyskupų, o kandidatus į dvasines pareigybes gali siūlyti tik vyskupai Teisės kolegijos departamentui, o šis Senatui²⁸. Patronato teisė išnyko sekuliarizavus bažnytines žemes (1843).

Kitatikiai. Iki XVIII a. pradžios kitatikiai Lietuvoje nebuvo persekiojami. Bet neteko aptikti valdovo globos evangelikams. Tuo tarpu senovės graikų religija („religia staro grecka“) gaudavo iš valdovų privilegijas statyti cerkves, vienuolynus, turėti mokyklas ir spaustuves. Valdovai nominavo jų vyskopus²⁹. Tuo labiau buvo globojama Graikų unitų Bažnyčia. Net vyriausiąjį rabiną baltarusių žemėse skyrė caras.

Fundacijų turinys. Parapijos klebono ir jo tarnų aprūpinimo privilegijos buvo išduodamos įvairiais atvejais: bažnyčią pastačius, perstačius ar atnaujinus, suteikiant papildomas dotacijas, nukentėjus dėl dokumentų praradimo, patvirtinant privilegijas, gražinant užgrobtas bažnytines žemes, kuriant filijas, altarijas ir koplyčias.

Straipsnyje remtasi ne tik privilegijų originalais, bet ir jų kopijomis, net dokumentų registrais, jei juose perpasakojamas dokumento turinys. Valdovų privilegijose pateikiami žemių pavadinimai, žmonių pavardės ir vardai, nusakomos ribos, ežerai, pievos, dirvonai, upeliai, žemių ribos su kaimy-

²⁷ LM, 155, l. 1052.

²⁸ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4555, § 10.

²⁹ LM, kn. 155, l. 699.

nais. Valdovas siųsdavo į vietas savo revizorius, kurie ir surašydavo privilegijos turinį. Bajorų fundacijose ar jų testamentuose taip pat pateikiami detalūs duomenys apie dovanas bažnyčiai.

Žemė. Privilegijose yra apibrėžta tai, kas atiduodama dvasinei jurisdikcijai ir išbraukiama iš pasaulietinės jurisdikcijos. Pagrindinė auka klebonui buvo žemė su joje gyvenančiais žmonėmis. Iki Valakų reformos (1557 m.) klebonui buvo aukojami žmonės (šeimos), suprantama, su jų žeme. Kartais buvo įrašoma žmonių žemės nuosavybė – alodas, pavyzdžiui, 1520 m. Dusetų privilegijoje sakoma: „allodium plebani“³⁰, 1528 m. Ramygalos privilegijoje pasakyta: „pratus post allodium Szauczyl“ („pieva po Šaučilio alodo“), Žeimiuose dovana klebonui įvardyta: „cum allodiis“³¹. Privilegijose žmonės be žemės vadinami bernais („hominos illiberi“, „obnoxii“, „mancipii“).

Parapijų klebonams buvo dovanojama tuščia žemė ir su žmonėmis. Žemė įvardijama įvairiai: dvaras (*curia*), sklypas klebonijai ir kapinėms (*area*), laukas javams pasėti (*campus*), sodas (*hortus*), palivarkas (*praedium*), žemė, žemelė (*terra, terulla*), pievos (*prata*), valstiečio žemė (*allodia*), valakas (*mansa*).

Labai dažnai užrašomi ištuštėję, bet anksčiau buvę dirbami valakai. Jie vadinami net ten gyvenusių žmonių vardais, pvz., slaviškose žemėse, ten, kur gyvenęs Jurgelis, – Jurgelovščizna, o lietuviškose – Jurgeliškės ar Jurgeliškiai. Paprastai nurodoma aukojamos žemės plotas pasėlių matais – valake sėjama 30 statinių, ir pan.

Iš paaukotų bažnyčios žemių išaugdavo kaimai ir kaimeliai.

Bažnytinė žemėvalda Lietuvoje nebuvo didelė. L.Truskos skaičiavimais, 1772–1775 m. Žemaičių ir Vilniaus vyskupijoms priklausė 29 472 dūmai (kiemai), iš jų vienuolynams – 8961, parapijoms – 5000, nekatalikams – 1140, o kiti – vyskupams ir kapituloms.

Retais atvejais klebonui buvo užrašomas miškas. Bet beveik kiekvienoje privilegijoje yra skiriama malkų ir statybinės medžiagos bažnyčios ar klebonijos remontui.

Klebonui naudotis atskirai ir kartu su dvaru buvo skiriama vandens telkinių žvejybai. Vardijama upės, ežerai, tvenkiniai, užpelkėję ežerai, prūdai. Dvaras kartais įsipareigodavo atiduoti klebonui dešimtąją dalį savo sugautų žuvų. Privilegijose nusakoma, kur ir su kuo galima žvejoti: tinklu (*siec, ret-ha, vatha*), trubica (*drynbica*), meškere (*węda*), nuo kranto ir iš valtės (*krypa*).

³⁰ MAB, f. 43, b. 204, Nr. 163.

³¹ Ten pat, Nr. 201, 203.

Pinigai. Parapijų klebonams buvo užrašoma pinigų. Iki XVII a. vidurio vardijama lietuviškos kapos grašių, lenkų auksinai ir taleriai (po 8 lenkiškus auksinus) ir olandiški auksinai (po 16 lenkiškų auksinų). Bankų nebuvo. Pinigai buvo padedami dvare ir nuo jų kasmet išmokami 6–7%. Visa suma buvo išmokama po fundatoriaus mirties.

Dešimtinė. Iki XVI a. 3–4-ojo dešimtmečių pagrindinė žemės rentos forma buvo duoklė javais – dėkla. Bažnytinėse žemėse ji buvo dešimtinė. Ją mokėjo tik dvaro žemės ir nuo visų dvarui ar keliems dvarams priklaususių žmonių. Dovanotos bažnyčiai žemės tos dešimtinės nemokėjo. Dešimtinė buvo duodama nuo visų rūšių (arba tik nuo išvardijamų) devintoji dalis skaičiuojant pėdais (snopy) iš suvežtų javų. Dešimtinėje buvo minimos tokios XV–XVI a. javų rūšys: žieminiai rugiai (*siliginis hiemalis*), kviečiai (*tritici*), miežiai (*hordei, ordei*), avižos (*avenae*), kanapės (*canapi*), žirniai (*ciceris*), linai (*lini*) ir daržovės: kopūstai (*caulium*), svogūnai (*caeparum*), burokai (*betae*), ropės (*raparum*), aguonos (*papaveris*), medus (*mellis*), vaškas (*cerci*).

K.Jablonskio duomenimis, XVI a. 4-ajame dešimtmetyje dėkla buvo keičiama į pinigų duoklę, dėl to kilo žmonių nepasitenkinimas ir net sukilimas Žemaitijoje. Bažnytinėse žemėse taip pat dešimtinė natūra buvo keičiama į pinigų duoklę, vadinamąją kalendą.

Toliau išvardysime chronologine tvarka žinomus atvejus, kai Lietuvoje dešimtinė javais jau buvo pakeista į pinigus, t.y. kalendą: 1512 m. – Žiežmariai, 1527 m. – Kernavė, 1532 m. – Užpaliai, 1572 m. – Šešuoliai, Daugai, Perloja, Varėna, 1583 m. – Ukmergė, 1591 m. – Žemaitkiemis, 1596 m. – Svėdasai, 1606 m. – Kamajai, 1609 m. – Palanga, Gargždai, Virbalis, 1611 m. – Tryškiai, 1612 m. – Telšiai, 1624 m. – Girkalnis, 1686 m. – Dusetos, 1756 m. – Darbėnai, 1783 m. – Rudamina (žr. lentelę). Dar Zigmantas Vaza pareiškė Lazdijų klebonui, kad jam priklauso kalenda, „kaip ir visuose karališkuose dvaruose“³². Prieš tai Žygimantas Augustas buvo įsakęs mokėti „kalendą Daugų, Perlojos ir Varėnos valstiečiams pagal seną paprotį“³³. 1532 m. minėtoje Užpalių privilegijoje tiesiog pasakyta: „rinkti dešimtinę pinigais“ („nabranie dziesiciny groszem“)³⁴. 1591 m. Žemaitkiemio dokumente pasakyta, kad dešimtinė priklauso klebonui tik nuo dvaro javų, o žmonės moka kalendos mokestį po 1 grašį³⁵.

³² MAB, f. 43, b. 204, Nr. 328, l. 257.

³³ Ten pat, Nr. 269.

³⁴ VUB, f. 57–53, Nr. 1378, l. 246.

³⁵ Ten pat, Nr. 1325.

Kalenda dvaruose įvairavo. Daugelyje dvarų žmonės mokėjo ją kartu su činšu: Svėdasuose po 2 grašius, Kamajuose po 3, Virbalyje ir Jiezne po 6, Darbėnuose po 5, o Girkalnyje net po 12 grašių.

J.Kiaupienė, pasiremmdama V.Pičetos darbu, teigia, kad Valakų reformos metu naikinant dešimtinę klebonams buvo pridėdama po 1–2 valakus žemės. Iš tiesų V.Pičeta sakė: „Buvo naikinama toji dešimtinė, kuri buvo mokama bažnyčiai ir kuri sudarė bažnyčios materialinio aprūpinimo pagrindą“³⁶. Ji esą buvo kompensuojama žeme. Bet Pičeta galėjo nurodyti tik du tokius atvejus Lietuvoje. Valakų reformos įstatymas nenumatė tokio pakeitimo arba kompensacijos.

Teiginys, kad dešimtinė Valakų reformos metu buvo pakeista papildoma žeme, skirta klebonui, yra per daug kategoriškas. Jis suprastina gyvenimo įvairovę. Galėjo pasitaikyti vienas kitas toks atvejis iki reformos ir po jos. Bet dar ir XVII a. dešimtinė ir piniginė jos pakaita kalendos pavidalu buvo žinoma. Be valdovo privilegijos valstybės žemės niekas negalėjo pridėti, taip pat ir sukeisti parapijos žemes. Kartais mokestis pinigais dar buvo imamas kartu su dešimtine. Antai 1612 m. Telšių parapijoje (Žemaičių vyskupijoje) buvo renkama iš kiemo po saiką avižų, kad dešimt ūkių supiltų statinę. Statinė kaip ir pūras buvo ne svorio, bet tūrio matas. Jos svoris priklausė nuo javų rūšies. Statinė avižų arba trys pūrai svėrė apie 150–180 kg.

Kodėl Lietuvoje dešimtinė neprigijo ir palaipsniui nyko, galima paaiškinti tik pinigų, o vėliau lažo rentos paplitimu. Tai lėmė ir dar viena aplinkybė. Nuskriausti klebono beneficiją buvo lengviausia neatiduodant jam funduotos dešimtinės. Sudėtingiau buvo atimti funduotą žemę. 1754 m. Vilniaus vyskupas Mykolas Zenkovičius rašė į Romą, kad dauguma parapijų turi pastovias beneficijas („bona stabilia“), bet daug yra tokių, iš kurių atimta dešimtinė („pauciores illae, quibus manipulairis decima annexa est“) (*Relationes...*, p. 182). Vienintelis atvejis, kai klebonui buvo skirta dotacija, tai Metelių parapija (1619 m.). Jam buvo skirtas trijų grašių mokestis padūmės vardu („funeralia alias podymszczyzna“) nuo visų Metelių dvaro kiemų, mokant kartu su činšu Šv. Martyno (lapkričio 11) dieną. šis atvejis užfiksuotas Lietuvos Metrikoje (kn. 93, l. 220).

Propinacijos. 1387 m. Jogaila paminėjo Obolcų privilegijoje smuklę (*taberna*). XV–XVI a. fundaciniuose aktuose smuklės minimos dažnai. Iki

³⁶ В.И.Пичета, Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в Литовско-русском государстве, Москва, 1958, p. 464.

XVI a. vidurio jose buvo prekiaujama midumi ir alumi, o vėliau pasirodė ir degtinė. Ypač smuklės paplito XVIII a. Jos sudarė didelę klebono pajamų dalį.

Fundaciniuose dokumentuose pažymėtos ir kitos klebono pajamos už bažnytinius patarnavimus: laidojimas (*pro funere, requiem*) – 3 grašiai, procesija – grašis, kolumbacija – grašis³⁷.

XV–XVI a. vietovardžių yra išlikę mažai. Čia turime galvoje ištuštėjusias žemes, pavadintas jose buvusių gyventojų vardais, dirvonus, pievas, pagaliau sunykusius palivarkus. Pavadinimai užrašyti lotynų ir lenkų kalbomis, iškreipti, tad kartais sunkiai beatpažįstami. Daugiau ankstyvųjų vietovardžių yra išlikę tose parapijose, kurios savo jurisdikcijoje išsaugojo senas beneficijas.

Išvados. Kilmingieji filantropai skyrė savo žemės parapijos klebono ir jo tarnų išlaikymui. Vyskupai kūrė parapijas ir skyrė joms klebonus. Tvirtas žmonių tikėjimas rėmė bažnytinę administraciją. Tikėjimo išpažinimo ir religinės praktikos prievarta lietė žmonių mažumą.

Katalikų dvasinės ir socialinės reformos buvo vykdomos per parapijų ir filijų tinklą. Per parapijas Bažnyčia mokydavo žmones tikėjimo ir aprūpindavo juos šv. Sakramentais. Tai sudarė epochos dvasinio gyvenimo, žmogaus ugdymo turinį. Bažnyčios pagalbinkai buvo mokyklos, prieglaudos, brolijos.

Lietuvių elito sulenkėjimas nepasiekė tautos kamieno, jo etnoso. Nors menkai išprususi, lietuvių liaudis praktikavo tikėjimo apeigas – katechizavimą, giedojimą bažnyčioje, priimdavo sakramentus savo gimtąja kalba. Bažnyčia ir jos hierarchai gerbė liaudies prisirišimą prie savo gimtosios kalbos, nes tai buvo vienintelis kelias pastoracijai. Taigi Bažnyčia padėjo išsaugoti lietuvių kalbą iki pat tautinio atgimimo XIX a. pabaigoje.

Valdovų ir kilmingųjų privilegijos ir aukos atokiau nuo miestų kuriamoms parapijoms skatino tų vietovių augimą, miestelių atsiradimą. Globos namų kūrimas parapijose padėjo spręsti socialinius klausimus.

Parapijų fundacijos gyvavo iki XIX a. vidurio, kai caro valdžia jas panaikino ir religinį gyvenimą perėmė į savo rankas.

³⁷ 1524 m. Alytus, MAB, f. 43, b. 204, Nr. 190.

Vilniaus vyskupijos parapijų fundacijų XV–XVIII a.

24

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Adutiškis Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia	Kan. Stanislovas Kiška, karaliaus Zigmanto III konfirmacija	1608.XII.27	Palivarkas, 40 valakų žemės, ežeras		Dešimtinė pinigais, po 2 grašius nuo valako			Kopijos	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 352,353; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 246, 248, 264
Alytus Šv. Liudviko bažnyčia	Jonas Zabžezinskis su žmona Sofija	1524	22 šeimos (cmetones) 2 bernai (illiberi), 3 laukai, sėjant 70 statinių		Dešimtinė javų, sodų, ežerų, medaus ir vaško akmuo	2 smuklės Alytuje	1820 m. vizitacija, minimas Skraičionių palivarkas	Kopijos	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 190, 305; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4019
Alvitas Šv. Onos bažnyčia	Ona Radvilienė, Zigmanto III konfirmacija	1617.X.17 1621.II.28	Boblaukis, 15 valakų palivarkėlio, (praediolem), Teiberiai		Po 6 grašius nuo visų kiemų		1686, 1700 m. vizitacijos	Kopijos	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 389, l. 317, Nr. 408, l. 333
Anykščiai Šv. Apaštalo Mato bažnyčia	Astikas. Konfirmuota Žygimanto I	1514 1519	Jurzdikas, Dijokiškių žemės, Neminiškio ežeras, kaimai: Papiškiai, Miegonys, Medžiuliai ir kt. Iš viso 104 šeimos		Javų dešimtinė iš Anykščių ir Penionių dvarų ir pinigais 200 auksinų	6 smuklės	1673, 1775	Kopija, registras	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 137; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 103; SA, b. 13945, l. 882; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 874, 875
Šv. Onos altarija	Kan. Martynas Žagelis	1635.III.21							

HABIL. DR. MEČISLOVAS JUČAS

*12

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Antazavė Dievo Apvaizdos bažnyčia	Kunigunda Valavičiūtė Pliaterienė	1795.VII.6	7 margai	1400 auksinų 7% arba 980 auksinų metams				Kopija	LVIA, SA, b. 4243, l. 1066
Aukštadvaris Šv. Domininko bažnyčia	Žygimantas I	1518	2 ežerai	4 kapos grašių kasmet	Dešimtinė („ex omnibus agris cultis et colendis“)			Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 155
Bijutiškis Šv. Onos bažnyčia	Ona Eirudavičienė	1478.VII.18	2 šeimos, 9 bernai, 3 žemės palivarkams visos po 30 statinių pasėlių, 2 pievos	Kapa grašių metams	dešimtinė			Kopija	Kodeks..., Nr. 311, p. 367
Bagaslaviškis Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia	Ignas Šveikauskis (Szwycowski)	1790.II.27	Šv. Kryžiaus	30 auksinų metams	Javų: rugių 4, miežių 3, avižių 4, žirnių 1, grikių 0,5 statinės, 15 vežimų šieno, jautis ir paršas metams			Kopija	LVIA, f. SA, b. 181, l. 758
Čedasai Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia	Rachelė Petkevičiūtė- Gorskienė	1788.VII.31	Kunigiškių k. 4 šeimos, palivarkas Kalpokiškių	Nuo 1000 talerių 6% kasmet				Kopijos	LVIA, SA, 13944, l. 781; f. 1671, ap. 4, b. 325

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Darsūniškis Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Karalius Kazimieras (ilgai buvo be privilegijų) Aleksandras Zigmantas III Vladislovas IV	1473. III.1 1492 1601.II.25 1639.III.13	5 šeimos Butišchio- Klebonišchio palivarkas		Dešimtinė iš Darsūniškio ir Eigeniškių dvarų, medus ir vaškas, dotacija iš Jiezno dvaro, dešimtinė javų	Smuklė	Inv. 1716, 1745 vizit.	Kopijos, registras	Kodeks., nr. 279,; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 379, 380, 382; LVIA, f. 525, ap. 8, b. 412; MAB, f. 43, b. 204
Daugai Dievo Apvaizdos bažnyčia	Vytautas fundata et dotata Aleksandras	1503	4 šeimos (cmetones) Perlojos tuščias dvarelis, 40 statinių javų pasėliui		Dešimtinė javų, medus, alų privalo daryti iš kviečių („cervisia debet de tritico braxari“)	Smuklė	1766 m. inv. 1789 m. inv. 1797 m. inv.	1503 m. privilegijos kopija	VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, p. 298- 300; LVIA, SA, b. 121, l. 245 ir b. 108, l. 944, 945; LM. 157, l. 122; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 353, 357, 358; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 103
Perlojos filija arba vikariatas Švč. Mergelės Marijos koplyčia	Vladislovas IV Karalienė Bona	1648.IV.6 1555	3 tušti valakai	2 kapos grašių					
Debeikiai Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia	Juozapas Kušelevskis	1785.IX.30	1 valakas	2000 talerių nuo jų % 140 talerių kasmet				Kopija	LVIA, f. SA, b. 181, l. 440

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Deltuva Švč. Trejybės bažnyčia	Broliai Mykolas ir Jonas Kęsgailaičiai	1476.II.29	11 šeimų, ežeras, 5-kios žemės ir pievos, 7 arkliagianiai su jų žemėmis, ežeras		Dešimtinė javų iš 3 dvarų: Deltuvos, Milašiūnų, Kangailiškių, 5 pūdai medaus			Kopija	Kodexs., nr. 297, p. 351; LVIA, SA, B. 28, l. 1085; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1248
Dubingiai Šv. Jurgio bažnyčia	Karalius Kazimieras (mini Vytauto fundaciją) Giedraičių savininkas Koreva	1449.IV.23 1451	4 šeimos ir dar 4 šeimos papildomai Maišiagalos valsčiuje, alodas-dvarelis su žmonėmis, pievos ir ežeras		Dešimtinė javų iš savo dvarų: Dubingių, Šešuolių, Balninkų	Leidžia turėti smuklę			Kodexs., Nr. 193, p. 217, Nr. 207, p. 235; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4006, l. 9; MAB f. 43, b. 204, l. 182
Dusetos Švč. Trejybės bažnyčia altarija	Jonas Radvila Bogumila Berkaitė Podbereskienė	1520.I.13 naujai („de novo“) 1765.V.10	22 šeimos, 2 tuščios žemės, pieva, 2 ežerai	2000 talerių	Dešimtinė javų (snopowa)	2 smuklės	1686, 1766.V.12 (altarija)	Pergamentai ir kopija	LVIA, f. SA, b. 14205, l. 179; f. 525, ap. 8, b. 263; MAB, f. 43, b. 204, l. 163; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1250

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Eišiškės Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia, skirta Trakų prepozitūrai	Žygimantas I	1522	2 tušti laukai, žemės, miško			2 smuklės ir medaus	Inv. 1674, 1679, 1733, 1740, 1766	Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 172; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1189- 1195
	Vyskupas Jonas	1525.X.16							
Gegužinė Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelėi Marijai bažnyčia	Funduota vyskupo A.Taboro, naujai Grigo Astikaičio	1530.V.2	Dvarelis ir 4 šėimos	5 kapas grašių	4 statinės rugių ir žuvų dešimtinė			Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr.. 211; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 160-161
Gelvonai Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia	Ignas Šveikauskis	1790.II.27	Daržas ir 12 margų žemės	Po 300 auksinų kasmet	Visų rūšių javai iš dvaro (dešimtinė), 1 jautis, 1 paršas	Uždrausta laikyti smuklę		Kopija	LVIA, f. SA, b. 181, l. 379-382
Gražiškiai Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia	Žygimantas I Zigmantas III	1507 1596.IV.30	3 valakai žemės ir Gražių k.					Kopija	VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1378; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 115
Inturkė Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Karalienė Bona	1555	6 šeimos, palivarkas Rudesa, 16 valakų, 6 statinės ryžių sėjai				1796 vizitacija	Kopija	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4006

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Jieznas Šv. Arkangelo Mykolo ir Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia	Stepo (tėvo), Kristupo (sūnaus) Pacų (motina Marijona Rudaminaitė)	1644.V.7 1676.VIII.11	2 palivarkai ir Kurmiškių kaimas	5000 auksinų	Po 6 grašius iš visų Jieznos ir Švenčininkų žmonių			Registrai ir kopija	VUB, f. 57, b. 53, Nr. 392, 1252
Kamajai Šv. Kazimiero bažnyčia Altarija	Jonas Rudamina Dusetiškis Jonas Petkevičius ir žmona Marijona Marikonytė Joakimas Klikovičius ir Teresė iš Kulvinikų	1606.VI.6 1770.IV.30 1773.VII.1	Palivarkas 17 valakų iš kaimų	300 kapų grašių kasmet 4000 auksinų	3 grašiai nuo valako	Be teisės turėti smuklę	1739 m. inv.	Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 349; VUB. F. 57, b. 53, Nr. 557; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 357, l. 75,83
Karkažiškė Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia	Jadvyga Nemirovič fundavo tėvo statytą bažnyčią	1502	Dvarelis Žeima prie Žeimos upelio, 11 šeimų ir 6 nelaisvi bernai			Smuklė		Fotokopijos, gautos Z.Ivinskio iš Getingeno archyvo (1959)	MAB, f. 256, b. 1736, l. 3
Karmėlava Šv. Onos bažnyčia	Žygimantas I Jurgis Andriuškevičius (Šarkis)	1529 1531	5 šeimos ir 2 bernai Tautvilų dvarelis po savo mirties			Smuklė			MAB, f. 43, b. 204, Nr. 215,300; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 331

Parapija ir bažnyčios patrociniija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Kaunas Šv. Apaštalu Petro ir Pauliaus bažnyčia	Aleksandras Zigmantas III Kotryna Rudaminaitė ir vyras Vladislovas Kierdėjus	1413 ? 1507.III.13 1618.IV.6 1688.IX.1	Veištariškių dvarelis, Preišiogalos, Aukštigalių, Ražių kaimai	Kasmet po 100 auksinų	Už dešimtinę prideda 5,5 valako		1743 m. vyskupo vizitacija	Registrai	LVIA, f. 696, ap. 2, b. 809; f. 694, ap. 1, b. 3970
Kavarskas Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia Altarija koplyčia	Jurgis Astikaitis Martyno Oginskio dotacija Severinas Daumantas Siesickis Ona Goliejevaska	1538.XII.21 1750.V.17	3 šeimos ir tuščios žemės palivarkas	200 auksinų 8000 auksinų	Dešimtinė javų			Originalai ir kopija, ištrauka iš testamento	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 365, l. 2,8,20-30
Kernavė Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčia	„Olim fundata et dotata“ Žygimantas I	1507 1527.XII.19	Žemės dvareliui, 2 ežerai, vandens malūnas, 4 žmonės („campum post curiam“)	2 kapos grašių	1 grašis nuo kiemo, kalenda ir javų dešimtinė	5 smuklės	1782,1831 m. inv.	Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 116; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 514, 515
Kietaviškės Švč. Trejybės bažnyčia	Pociejus Leonardas	1676.VII.17	Palivarkas ir 12 valakų kaime			Bravoras	1820 m. inv.	Kopija	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4019; VUB, f. 57, b. 54, Nr. 195

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Krinčinas Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia	Mikalojus Kurbskis	1611.VI.20	20 šeimų iš kaimų ir valakas iš miestelio	300 auksinų kasmet				Kopija	LM, 114, l. 292; 115, l. 231; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 368; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 259
Kupiškis Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia	Aleksandras Korvinas Gosievskis tenutoje. Konfirmacija Zigmanto III ir Vladislovo IV	1616.VI.13 1631.VIII.2 1636.VIII.4	Pyrągių k. 10 valakų, 2 valakai miestelyje ir 10 valakų iš dvaro („pagum Devolany vel Plunduki“)					Kopijos	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 373, l. 85; SA, 4238, l. 3423; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 380; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1378; LM, 172, l. 105-124.
Lankeliškiai Švč. Trejybės bažnyčia	Jonas Scipionas. Konfirmacija Zigmanto III	1609.VII.18	Lankeliškiai Skerpievių k. iš viso 6 valakai		Po 6 grašius nuo 134 valakų			Kopija	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3972, l. 35
Lavoriškės Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia	Steponas Pacas ir žmona Ona Rudaminaitė. Konfirmacija Vladislovo IV	1643.II.6 1644.V.24	4 valakai ir juose 8 šeimos, 5 tušti valakai, daržas, 2 užusieniai, 5 valakai miško					Kopija, registras	LVIA, LM, 114, l. 237a, SA, 50, l. 457; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 46, 1378

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Lazdijai Šv. Onos bažnyčia	Žygimantas Augustas. Pakartojas Zigmantas III	1570.IX.16 1601.VIII.20			Kalendos 1 grašis ir 18 valakų kompensacijų už dešimtinę, kurios iki tol nemokėjo iš palivarkų				LVIA, LM 80, l. 575; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 328; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 223
Linkmenys Šv. Trejybės bažnyčia	Žygimanto I dotacija	1517	2 tuščios žemės, 2 šeimos, 1 vergas			Smuklė	1820 m. inv.	Kopija	LVIA, f. 525, ap. 8, b. 972; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 149
Merkinė Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Kazimieras mini Vytautą, kartojama	1442.III.18 1493, 1496, 1516, 1593 ir 1663	3 palivarkai: Pilvingiai, Kamučiai, Roduca					Registras ir kopija	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 161; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1272; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 88
Meteliai Kristaus Atsimainymo bažnyčia	Povilas Sapiega. Konfirmacija ir dotacija Zigmanto III	1619.III.8	3 valakai tuščios žemės ir 3 valakai su žmonėmis, ežeras žvejybai		Dešimtinė visų javų, išskyrus avižas, medus, vaškas ir 3 grašiai nuo visų kiemų			Kopija	LVIA, f. LM 93, l. 220-221

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Musninkai Švč. Trejybės bažnyčia Paparčiai filija	Stanislovas Kiška (renovacija)	1614.X.4	Draučių k., Kutančiai? Vaitkūnai? Delno tvenkinys	20 kapų grašių	Dešimtinė iš 2 dvarų		1796 ir 1828 m. inv. 62 šeimos ir palivarkas	Kopijos	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4006; VUB, f. 57, b. 54, Nr. 191; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 374
Nemenčinė Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia	1387 m. ? Žygimantas I	1525.III.11	5 žemės, 9 ežerai		Dešimtinė nuo sugautų žuvų	3 smuklės	1782 m. vizitacija	Registras, kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 192; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 154– 155; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3485
Nemunaitis Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia	Mikalojus ir jo sūnus Kazimieras Sapiegos. Konfirmacija Zigmanto III	1626.III.31	Kalnėnų k., 6 valakai, palivarkas, 6 valakai, 3 tuščios žemės			Bravoras	1675, 1739, 1797 m. inv.	Pergamentas	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 202; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 818, 1276
Obeliai Šv. Onos bažnyčia	Tenotorius Kristupas Bialozaras su žmona Liudvika Giedraityte. Konfirmacija Zigmanto III	1629.XII.1	28 valakai ir palivarkas, Kunigiškių pieva	9000 auksinų			1738 m. vizitacija	Registras, kopija	LVIA, SA, 14217, l. 368; LM, 102, l. 269; f. 1671, ap. 4, b. 399; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1230

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Pandėlys Švč. Mergelės Marijos Vardo bažnyčia	Ivanas Bobojeda	1591.I.18 1678.X.24	Palivarkas, 2 šeimos ir 3 valakai žemės ir papildomai valakas iš dvaro	10 kapų grašių	Javų dešimtinė		Registras, originalas	VUB, f. 57, b. 53, Nr. 128; LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 406, l. 9–12	
Panevėžys Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia	Aleksandras	1503.IX.7	Staniūnai, Stetiškiai, Daukniūnai				Kopija	MAB, f. 256, b. 3030; LVIA, LM, 99, l. 224	
Pilviškiai Švč. Trejybės bažnyčia	Antanas Chrapovickis	1756.X.11	5 valakai Juozūniškės palivarkui ir valakas vargonininkui, 3 sklypai prie Pilvės upės				Kopija	LVIA, SA, b. 4228, l. 1533	
Prienai Kristaus Apsireiškimo bažnyčia Birštonas filija	Tenorius Gasparas Horvartas. Konfirmacija Zigmanto III	1609.VIII.30	Bagrėno palivarkas ir to paties pavadinimo kaimas, 33 valakai				Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 361, 362; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 260–261; Nr. 1287	
Pumpėnai Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčia	Povilas Zavadskis	1665.Vii.17	14 valakų Kriklinių k.		Iš Palėvenių dvaro 1000 auksinų nuo jų % 80 auksinų metams		Kopija	LVIA, f. SA, b. 4, l. 93, 743, 1236; f. 694, ap. 1, b. 3970	

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Pušalotas Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia	Tenutorius Jonas Kosakovskis. Konfirmacija Vladislovo IV. Aleksandras Povilas Sapiega Pranciškus Antanavičius	1639.III.1 1709.III.28 1739.VI.25	4 margai prie bažnyčios ir 18 valakų žemės, 5 valakai su karaliaus leidimu Pamotelių palivarkas	150 auksinų metams, iš dvaro 2000 timpų			Vizitacija 1676	Pergamentas, kopija	LVIA, f. 525, ap. 8, b. 1246, l. 1, 17; f. 1671, ap. 4, b. 417; f. 696, ap. 2, b. 2, l. 490; SA, 102, l. 829, b. 15282, l. 794
Raguva Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Marcijonas Oginskis su žmona Ona Hlebavičiute	1690.IV.29	10 valakų nuo dvaro žemės ir Alukėnų k. 15 valakų					Originalas	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 428, l. 24; f. 694, ap. 1, b. 3507
Ramygala Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia, altarija	Aleksandras konfirmavo pirmtakų ? fundacijas. Andrius Narbutas	1503 1491.VI.6	4 kaimai dvarelis su valstiečiais ir bernais						MAB, f. 43, b. 204, Nr. 107, 316
Rudamina Švč. Trejybės bažnyčia (Lazdijų r.)	Grigas Masalskis su žmona Marina Račkaite	1592.VI.10	4 valakai su 2 šeimomis 3 valakai tuščios žemės palivarkui pievos 8 margai, prūdas ir malkos	66 grašiai Šv. Martyno dieną iš dvaro	Dešimtinė nuo javų ir sodų 2 akmenys vaško	Smuklė	1783 m. vizitacija	Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 296; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 990

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Punia Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčia Butrimonių filija	Aleksandras atnaujino 1425 m. Vytauto privilegiją	1503, 1533 1597	Iš Alytaus valdos žemė ir 10 šeimų	2 kapos grašių	Dešimtinė javų iš Punios, Birštono, Simno, Dusios valdų, 2 dvareliai, ežeras	2 smuklės	1797 m. vizitacija 63 valakai, 2 palivarkai, 6 kaimai	Kopijos	VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 84–85; Nr. 935; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 105
Rūdinkai Švč. Trejybės bažnyčia	Jeronimas Valavičius. Konfirmacija Zigmanto III	1611.X.26 1614.II.17	10 valakų	60 auksinų kasmet	3 grašiai kalendos nuo kiemo		1674 m. vizitacija 1741 m. inv.	Kopija	LVIA, f. SA, 102, l. 1111–1113; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1378, l. 20
Rumšiškės Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia	Ona Radvilienė (Alberto žmona). Konfirmacija Zigmanto III. Vladislovo IV dotacija	1597. V.29 1599.IV.21 1648.IV.3	8 valakai ir pievos, daržinaitė, Jurgiškės	40 kapų grašių	Po 4 grašius kalendos prie činšo, visi miestiečiai	smuklė		Kopija	LVIA, f. SA, 13802, l. 682; LM, 121, l. 240; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 282; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 281
Semeliškės Šv. Lauryno bažnyčia	Aleksandras	1502	34 valakai, 9 statinės pasėlių				1721, 1740, 1820 m. inv.	Kopijos	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4019; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1101

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Simnas Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Jonas Zabžezinskis Povilas Sapiega. Konfirmacija Zigmanto III	1550 1619.III.8			dešimtinė pinigais				LVIA, f. LM, 93, l. 220
Skapiškis (prie Mituvos ežero) Šv. Jackaus bažnyčia	Stanislovas Skapas	1555.VIII.2 (aktikuota)	Biliūnų k., Kreipšiai Skeiciuškiai ? (bajorai) 13 valakų	1000 kapų grašių				Registras iš pergamento kopijos	LVIA, f. 1671, ap. 1, b. 440, l. 16; SA, 106, l. 845; 14181, l. 7-8; 4210, l. 395; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1300
Stakliškės Švč. Trejybės bažnyčia	Kristoforas Dziežekas. konfirmacija Zigmanto III	1593.V.6	2 miestiečiai, Kielionys, 6 valakai Virkininkai 7 valakai Kvedariškės 7 valakai, pievos 2 valakai, ežeras		Kalendos nuo valako po 4 grašius	1792 m. minimas palivarkas ir bravoras	Inventorizacija 1663, 1684, 1692, 1790, 1792 m.	Kopijos	LVIA, f. SA, b. 13807, l. 248; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 204- 206, Nr. 1075, 1076, 1078, 1305
Subačius (miestelis) (Kumponininkai) Švč. Trejybės bažnyčia	Zigmantas III	1591.VIII.7	9 šeimos Budrionių Gaidžiupių k. ir 4 valakai Braziškių k.				1678, 1684 m. vizit.	Kopijos	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 448, l. 9; LM, 113, l. 586a, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 327

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Svėdasai Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia	Mikalojus Kristupas Radvila. Restitucija Jurgio Radvilos	1574.X.21 1596	Medginavas? 18 valakų Alaušo ež. teisė žuvauti, 2 malūnai		Kalendos po 2 grašius			Kopijos	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 271, 314; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1298
Šalčininkai Šv. Apaštalo Petro Šalčininkėliai Šv. Jurgio altarija (anksčiau negu mums žinoma parapijų fundacija)	Jonas Lackis, tėvas Teodoras Jonas Hlebvicius su žmona Ona Bartusevičiute	1622.VI.29 1523	Viktariškių dvarelis ir kaimai prie Šalčios upės, tarp jų lokalizuoti Degučiai ir dar du kaimai		5 pūdai medaus, akmuo vaško, dešimtinė nuo sugautų žuvų	Smuklė		Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 185, 413; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1303
Šešuoliai Šv. Juozapo bažnyčia	Vyskupas Valerijonas Protasevičius	1572.X.17	Valakas 30-čiai statinių sėjimui, pieva 50-čiai vežimų		1 grašis nuo kiemo kalendos, o iš dvaro – 12 kapų rugių, 3 – miežių, 5 – grikių, bajorai ir miestiečiai rugių ir grikių po 3 pėdus, o iš valsčiaus po 2 pėdus	Smuklė midaus ir degtinės	1753, 1828 m. inv.	Kopijos	VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1378; b. 54, Nr. 191; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 270, 271
Šėta Švč. Trejybės bažnyčia	Bagdonas Petkevičius ir Steponas Kuncevičius	1499.II.2	8 šeimos ir 6 bernai		Dešimtinė iš Obelies, Nidokų, Žeimelių, Žižmų dvaras			Kopija	MAB, f.256, b. 2890

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Širvintos Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia	Astikaitė (byla dėl žemės)	1475 1629.VIII.23	21,5 valako ir 4 šeimos			Smuklė		Kopija	LVIA, f. SA, b. 104, l. 987-990; f. 694, ap. 1, b. 4006, l. 13a
Švenčionys Visų Šventųjų bažnyčia Ceikinių altarija	Vytautas Žygimantas I (atnaujinta klebonui prašant tėvo Kazimiero)	1430 1511 1540	2 tuščios žemės, prūdas, malūnas, ežeras ir 12 šeimų		Dešimtinė	Smuklė ir 5 sklypai (<i>area</i>)		Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 127, 138; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 111, 118 ir Nr. 241, l. 185, Nr. 127
Naujieji Trakai Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia Vievio ir Rykantų filjos	Vytautas Žygimantas I Žygimantas III	1409.V.24 1522 1618	Papiškių, Versekos, Šventininkų k. Bezdežo vlsč. (Pinsko apylinkė) ir 2 pievos, iš viso 56 šeimos			Bravoras ir arklinis malūnas	1782 m. inv.	Kopija	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4019, l. 472, 497 ir b. 3494; LM, 95, l. 106a; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 34, 179; f. 256, b. 1736, l. 59- 60

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Traupis Šv. Onos bažnyčia	Jurgis, Mikalojus ir Petras (broliai) Matas Daubaras	1515 1620.V.31	3 vergai, 4 tuščios žemės, kur galima sėti 5 statines javų, dirvonas, kur galima sėti 2 statines, ir žemė, verta 40 kapų grašių		Dešimtinė rugių ir avižų	2 smuklės		Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 142 ir 406
Turgeliai Merkinė Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Joana Mongirdaitė- Adomienė	1524	2 šeimos ir pieva		Medaus, rugių iš dvaro 6 statines				VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 271a; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 189
Ūdrija Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia	Aleksandras Korvinas Gosievskis. Konfirmacija Zigmanto III	1623.VIII.25	2 kaimai, 2 ežerai, pieva, iš kurios 40 vežimų šieno						VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1318
Ukmergė Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia Taujėnų koplyčia Šv. Petro altarija	Jogaila broliai Zaviščiai Mykolas Rakavičius Albertas Juškevičius	1387? 1527.V.27 1425.V.22 1520	Gelvonų dvarelis, 6 šeimos, bernas, sodininkas, 12 šeimų		Dešimtinė			Kopijos	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 487; MAB, f. 43, b. 204, Nr. 198; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 339, 340a ir Nr. 1378

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Upninkai Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia	Mikalojaus Radvilos dotacija tėvo fundočiai bažnyčiai	1482.X.15	4 žagrės (šeimos)	5 kapos grašių kasmet	10 pūdų medaus ir dešimtinė be avižių iš Upninkų, Bigaškų?, Žemaitkiemio dvarų		1828 m. vizitacija – 20 valakų ir 10 kiemų	Kopija	Kodeks., Nr. 324, p. 382
Utena Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia	Žygimantas I po prarastos privilegijos pagal revizorių liudijimą vietoje	1522.VI.24	50 šeimų, dvarelis su 7 šeimomis, pieva, ežeras ir žemė Dusetose (davė Jonas Radvila)		Dešimtinė iš Utenos ir Užpalių dvarų	2 smuklės		Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 180
Vabalninkas Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Jeronimas Valavičius. Konfirmacija Zigmanto III	1618.IV.11,13,19 1639. III.26	Bartkūnų k.		6 grašiai kalendos nuo visų tenutos kiemų		1782 m. vizitacija 2 palivarkai – Skiautiškės arba Baybaki? ir Užubežė? , 3 kaimai	Kopija	LVIA, LM, 107, l. 266a; f. 696, ap. 2, b. 12, l. 15; f. 1671, ap. 4, b. 483; MAB, f. 204, Nr. 204, 402
Vadokliai Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia	Anupras Bialozaras	1781.V.19 „de nova radice“	Datūniškio k. 6 valakai					Originalas ir kopija	LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 485; SA, 14211, l. 226

Parapija ir bažnyčios patrocinija	Fundatorius	Fundacijos data	Fundacijos turinys				Vizitacijos ir inventoriai	Dokumento pobūdis	Archyvai
			Žemė, vandenys	Pinigai	Dešimtinė (kalenda)	Propinacijos teisė			
Valkininkai Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia	Konfirmacija Stepono Batoro, privilegija Zigmanto III	1581.VI.13 1601.VII.6	1 valakas tenutoje Kukliai – 4, Puodžiai – 10, iš viso 14 šeimų				1755, 1794 inv.	Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 278; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 859, 860
Vilkaviškis Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia	Steponas Pacas. Zigmanto III konfirmacija	1623.IV.23	10 valakų dirbamos ir 2 valakai nedirbamos žemės, 2 pievos, ežeras		6 grašiai nuo valako kalendos				MAB, f. 43, b. 204, Nr.
Zarasai Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	Vyskupas Paulius Alšėniškis	1538.III.15 1551	12 tarnybų ir žemė dvareliui, 2 pievos, tuščia žemė, 3 nelaisvi bernai		Dešimtinė iš dvaro	2 smuklės		Kopija	MAB, f. 43, b. 204, Nr. 173, 212; VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, l. 283
Želva Šv. Ignaco Lojolos bažnyčia	Ivaška Gineitavičius	1477.VII.17	Palivarkas, 2 pievos, daržas, 3 bernai	Kapa grašių	2 statinės medaus ir akmuo vaško	2 smuklės		Kopija	Kodeks., Nr. 303, p. 358
Žiezmariai Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčia	Žygimantas I	1502.VIII.2	3 tarnybos, Kudonių k., 3 tuščios žemės			2 smuklės		Registras	VUB, f. 57, b. 53, Nr. 1253, 1378, l. 283

[teikta 2003 m. gruodžio mėn.]

THE FOUNDATIONS OF LITHUANIAN PARISHES IN THE 15th-18th CENTURIES (DIOCESE OF VILNIUS)

Mečislovas Jučas

Summary

The network of Catholic parishes in the Diocese of Vilnius was formed at a later time due to the late baptism of Lithuania (1387), the establishment of the Calvinists (second half of 16th c.) and the great attention of the post Trident Church to the Slavic (Old Greek religion) lands of the Grand Duchy of Lithuania. Parishes of Catholics and those belonging to the supporters of the church union were founded there. The turning point in favor of the Catholics occurred in the first half of the 17th c. and reached its apogee at the end of the 18th c. when the number of parishes was supplemented with chapters, created in the most distant rural places. Out of the 400 parishes in the diocese only one-third were in Lithuanian lands and two-thirds in Belarusian lands.

In the 14th-15th c. the founding patrons of parishes were almost without exceptions the grand dukes while in the 17th -18th c. the nobles and their elite, the magnates, took over the initiative. They were founding patrons of parishes who deeply believed that they were responsible for the spiritual life of their subjects-serfs, teaching them the catechism, and providing them with the Holy sacraments.

The foundation, whose content consisted of land with the serfs living on it or abandoned lands in preparation for a new estate, was provided for the maintenance of a parish pastor and his servants (organist, sacristan, teachers, nursing home). Other possible offerings were forests (construction materials and lumber), waters (fishing), money, tithe (a tenth part from the whole harvest), converted into money (kalenda), the right of propination. The administration of the parish was also supported by donations from parishioners and payments for church services.

“Partimonia Christi” or the so-called church benefice was the property of the pastor, but without the right to dispose of it, i.e. to transfer, donate or exchange it. It belonged to the inheritance of the spiritual jurisdiction. It was not significant in Lithuania. It was abolished in the middle of the 19th c. during the secularization of Church property and its transfer to the care of the czar.

The founding patron of the church had the rights of the patron. In Lithuania it was known from the time of the 1447 privileges of Grand Duke Casimir. The right of collation – the priest representing the bishop was also known. The founding patron of the parish remained its sponsor. And this meant that he had to protect the

church benefice and look after how his subjects carried out religious practices. But he could not interfere in the time of Masses and the reception of sacraments. The patron could be buried in the church he sponsored or in its basement, and have Holy Masses said for himself and deceased family members.

The article does not try to encompass all the documents on the founding of parishes and to include the Slavic lands of the Diocese of Vilnius. The purpose of the article - to list the philanthropists and the content of their donations to parishes.